

บทบาทและหน้าที่พระสังฆาธิการในการส่งเสริมประชาธิปไตยของคณะ สงฆ์ในเขตจังหวัดเลย*

The Role and Function of Sanghadhikara to Promoting Democracy of Sangha in Loei Province

พระประทีป จารุวรรณโณ (พุทธเสน)

Phra Pratuang Jaruwanno (Phutthasen)

ปดิษฐ์ คำดี

Padit Khamdee

ภาสกร ดอกจันทร์

Passakorn Dokchan

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Mahamakut Buddhist University, Thailand.

E-mail: Jaruwanno@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาบทบาทและหน้าที่ของพระสังฆาธิการในการส่งเสริมประชาธิปไตยของคณะสงฆ์ (ธรรมยุต) ในเขตจังหวัดเลย 2) เพื่อเปรียบเทียบพระสังฆาธิการที่มีอายุ พรรษา ตำแหน่ง วุฒิการศึกษาทางธรรม วุฒิการศึกษาสามัญ และเปรียญธรรมระดับการศึกษาต่างกัน ความคิดเห็นที่มีต่อบทบาทและหน้าที่ในการส่งเสริมประชาธิปไตยของคณะสงฆ์ ในเขตจังหวัดเลย 3) เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคและแนวทางแก้ไขเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่พระสังฆาธิการในการส่งเสริมประชาธิปไตยของคณะสงฆ์ในเขตจังหวัดเลยเป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research) ประกอบด้วย การวิจัยเชิงปริมาณ และการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างเป็น พระสังฆาธิการในเขตจังหวัดเลย จำนวน 201 รูป เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามมาตราส่วนประเมินค่า 5 ระดับและแบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูล ด้วยค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการทดสอบความแปรปรวนทางเดียว

ผลการวิจัยพบว่า

1. บทบาทและหน้าที่ของพระสังฆาธิการในการส่งเสริมประชาธิปไตย ในจังหวัดเลย ผลการศึกษาพบว่าโดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ย ของบทบาทและหน้าที่พระสังฆาธิการในการส่งเสริมประชาธิปไตยโดยรวมอยู่ในระดับมากคือ ($\bar{X}$ = 3.6)

* Received 19 January 2020; Revised 2 February 2020; Accepted 10 March 2020

2) ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการส่งเสริมประชาธิปไตย($\bar{X} = 4.25$) ด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ($\bar{X} = 2.65$)2. การวิเคราะห์เปรียบเทียบบทบาทและหน้าที่พระสงฆ์ในการส่งเสริมประชาธิปไตยคณะสงฆ์ใน เขตจังหวัดเลย โดยรวม จำแนกตาม อายุ พรรษา ตำแหน่ง วุฒิการศึกษาทางธรรมวุฒิการศึกษาทางโลกและวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

3. ปัญหา อุปสรรคและแนวทางแก้ไขเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่พระสงฆ์ในการส่งเสริมประชาธิปไตยของคณะสงฆ์ในเขตจังหวัดเลยโดยเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Technique) มีทั้งหมด 3 ข้อ ผลการสัมภาษณ์ ดังนี้การแสดงความคิดเห็นโดยรวมของพระสงฆ์ในการบทบาทและหน้าที่ในการส่งเสริมประชาธิปไตยของคณะสงฆ์ในเขตจังหวัดเลยมีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันดังเช่นการประสานงานกับหน่วยงานท้องถิ่นการมีส่วนร่วมในการพัฒนาบูรณปฏิสังขรณ์ ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพมีความเสมอภาคของการเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยและความสามัคคีเคารพกฎหมายบ้านเมืองกฎหมายเถรสมาคม และปฏิบัติตามพระธรรมวินัย

คำสำคัญ: บทบาท, พระสงฆ์, ประชาธิปไตย

Abstract

The purposes of this research were: 1) to study the roles and function of Dhammayuttika Sanghadhikara to promoting democracy of sangha in Loei Province, 2) to compare the Sanghadhikara with different ages and number of Vassa, position, Dhamma education background, worldly education background and Dhamma-Pali educational background and opinions in roles and function of Sanghadhikara to promoting democracy of sangha in Loei Province, and 3) to study the obstacles, problems and conflict resolutions of Dhammayuttika Sanghadhikara in the roles and function of Sanghadhikara to promoting democracy of Sangha in Loei Province. This study used mixed methodologies of the quantitative and qualitative research. The sample group was the Sanghadhikara in Loei Province comprising 201 monks. Research tools were: 1) a 5 - point scale questionnaire and an interview form. The obtained data was analyzed by frequency, percentage, mean, standard deviation and one-way ANOVA.

The study found that:

1. The mean score of the roles and function of Sanghadhikara to promoting democracy of Sangha in Loei Province was holistically at a high level

($\bar{X}$ = 3.62), 2) The promoting democracy was rated with the high mean score ($\bar{X}$ = 4.25), 3) and The education welfare was rated with the lowest mean score ($\bar{X}$ = 2.65).

2. The overall comparative analysis of the roles and function of Sanghadhikara to promoting democracy of Sangha in Loei Province found that age, number of Vassa, position, Buddhism educational background, worldly educational background and Dhamma-Pali educational background were statistically different at the 0.05 level of significance.

3. The obstacles, problems and conflict resolutions of Dhammaayuttika Sanghadhikara in the roles and function of Sanghadhikara to promoting democracy of Sangha in Loei Province. Analysis of the content analysis techniques 3 items. Results of the interview were as follow: The overall opinion of the roles and function of Sanghadhikara to promoting democracy of Sangha in Loei Province were as same as direction, such as a coordination with local authorities, participation in the development of restoration. Everyone has the fundamental rights and freedom, equality of citizenship, democracy and harmony, respect the Law of Country, the rules of Maha-Thera-Samakom and practice of Dhamma and Vinaya.

Keywords: Role, Sanghadhikara, Democracy

บทนำ

สมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงใช้ระบอบสามัคคีธรรมเป็นแม่บทในการปกครองคณะสงฆ์โดยพระองค์เองทรงอยู่ในฐานะเป็นประมุขหรือประธานของภิกษุสงฆ์ทั้งหมด ทรงประทานความเสมอภาคแก่ภิกษุทุกรูป ไม่มีการเลือกปฏิบัติสำหรับภิกษุที่เคยมีสถานะเดิมแตกต่างกัน ไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะหลังจากสังคายนาพระธรรมวินัย ครั้งที่ 3 พระเจ้าอโศกมหาราช องค์ประธานศาสนาปัลลภิก ได้ส่งพระมหาเถระไปประกาศพระพุทธศาสนา 9 สาย โดยเฉพาะประเทศไทยก็ได้รับผลจากการประกาศพระพุทธศาสนาในคราวนั้น ทำให้พระพุทธศาสนาแผ่ขยายไปทั่วทุกมุมโลกและสร้างประโยชน์สำคัญคือการทำให้เกิดความสามัคคีของคนในชาติ เพราะอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักพุทธธรรมนำชีวิตให้ประชาชนอยู่ดีกินดี ประชาชนคนไทยได้ให้การยอมรับพุทธศาสนาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 2 และได้ถือเป็นศาสนาของชาติทำให้พุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในฐานะผู้นำทางด้านจิตใจ ซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชน แต่เมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป ทำให้สูญเสียบทบาทในช่วงหลายปีที่ผ่านมาเอง กล่าวคือเดิมระบบการศึกษาอยู่ที่วัด พระมีบทบาทเป็นผู้นำ แต่ต่อมาได้ย้ายศูนย์กลางการศึกษาออก

จากการดูแลของวัด ทำให้ด้านการให้การศึกษาของพระสงฆ์น้อยลง นำไปสู่ผลกระทบต่อด้านอื่นๆ อีกด้วยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้แต่อย่างไรก็ตาม วัดไม่ได้สูญเสียบทบาทไปทั้งหมด ยังคงรักษาสถานการณ์เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ เป็นที่พึ่งทางใจแก่พุทธศาสนิกชนอยู่จนกระทั่งปัจจุบัน โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้ขับเคลื่อนบทบาทดังกล่าวพระพุทธศาสนา เป็นสถาบันหลักหนึ่งของสังคมไทย คนไทยต่างให้การยอมรับนับถือมาตั้งแต่โบราณกาลและมีการสืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 9 ได้กล่าวว่า พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามะกะและทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภก ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาประมาณร้อยละ 94.57 และสถาบันศาสนาเป็นระบอบย่อยของสังคมไทย ซึ่งมีวัดเป็นศาสนสถาน มีพระสงฆ์เป็นศาสนบุคคล ถือเป็นตัวแทนในการดำเนินกิจกรรมศาสนา ที่จะทำให้พระพุทธศาสนาช่วยการพัฒนาชุมชนสังคม และประเทศชาติอย่างสำคัญยิ่งเนื่องจากสังคมไทยตั้งแต่ดั้งเดิม คนไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา นับตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงมาถึงยุคปัจจุบัน จนถือเป็นวัฒนธรรมความเชื่อ อย่างหนึ่งในชีวิตประจำวันของคนไทย มีคนไทยประมาณร้อยละ 95 ที่นับถือพระพุทธศาสนา และได้นำหลักการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนามาเป็นแนวทางแห่งการดำเนินชีวิต จนกลายเป็นรากฐานทางวัฒนธรรม และเอกลักษณ์มรดกของชาติไทย (สุพัตรา สุภาพ, 2536: 106) แม้แต่พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ก็ทรงนับถือศาสนาพุทธ และทรงเป็นพุทธมามะกะ ทรงเป็นพุทธศาสนูปถัมภก ด้วยเหตุนี้จึงทำให้พระพุทธศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองจนแยกไม่ออก ในแง่ของการสร้างความชอบธรรมทางการเมืองและเพื่อจัดความขัดแย้งทางการเมืองพระพุทธศาสนามีลักษณะของการอยู่ร่วมกันที่ไม่ถืออำนาจเบ็ดเสร็จของผู้หนึ่งผู้ใด โดยลำพังโดยปกติจะยึดหลักเหตุผล ลักษณะเหล่านี้เป็นลักษณะสำคัญของสังคมประชาธิปไตย ซึ่งเป็นอุดมการณ์ของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย (ณรงค์ พ่วงพิศ, 2548 : 85) ประชาธิปไตยเป็นกำลังอย่างยิ่ง แก่การอยู่ร่วมกันโดยสันติสุข ในโลกนี้มีพลเมืองอยู่ อย่างหนาแน่นไปทั่วทุกมุมมอง และทำให้เกิดมีความแออัดทางที่อยู่อาศัย เครื่องอุปโภคบริโภค เครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน นอกจากนั้นยังมีกฎเกณฑ์ที่ใช้ในการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับคน และคน กับวัตถุตามความเหมาะสมของเหตุและผลที่จะกำหนดขึ้น เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วคนทุกคนย่อมไม่ยาก อยู่ใต้การบังคับบัญชาของใคร อยากอยู่เป็นอิสระของตนเอง ไม่ต้องการให้ใครมาควบคุม ดังนั้นจึงต้องหาทางแก้ไขในชุมชน หมู่บ้าน อำเภอ จังหวัด รวมทั้งประเทศ กฎหมายให้การคุ้มครองและดูแล ประชาชนทุกทั่วหน้าและให้สิทธิเสมอภาพกันไม่ว่าจะเป็นใคร นั่นคือทำให้คนอยู่ดีกินดี ถ้าหากขาด ประชาธิปไตยแล้วจะไม่มีความเป็นอิสระของตนเอง ประชาธิปไตยนั้นมีความหมายหลากหลาย ประการ ทั้งประชาธิปไตยด้านการเมือง ประชาธิปไตยด้านครอบครัวและประชาธิปไตยตนเอง

ทั้งนี้ถึงแม้ว่าบทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์ในการส่งเสริมประชาธิปไตยการปกครองคณะสงฆ์ (ธรรมยุต) ในเขตการปกครอง จังหวัดเลย ในปัจจุบัน จะเป็นไปด้วยความ

เรียบร้อย แต่ผู้วิจัยต้องการศึกษาเพื่อให้เกิดการพัฒนาการบทบาทและหน้าที่พระสังฆาธิการ (ธรรมยุต) ที่มีต่อการส่งเสริมประชาธิปไตยของคณะสงฆ์ ในเขตการปกครอง ในทุกอำเภอของ จังหวัดเลย ว่ามีอุปสรรคหรือมีปัญหาหรือไม่เพื่อที่จะได้ปรับเปลี่ยนและแก้ไขปรับปรุง และ เพื่อให้พระสังฆาธิการได้ปรับตัวเพื่อทำงานเชิงรุกเพื่อให้เกิดการกระตุ้นงานคณะสงฆ์ให้มี ประสิทธิภาพ มากยิ่งขึ้นผู้วิจัยเห็นความสำคัญและมีความสนใจทำวิจัยในเรื่องบทบาทและ หน้าที่พระสังฆาธิการในการส่งเสริมประชาธิปไตยของคณะสงฆ์ในเขตจังหวัดเลยพระสังฆา ธิการที่มีตำแหน่งและหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ในเขตจังหวัดเลยได้ ส่งเสริมปฏิบัติหน้าที่ ตามพระธรรมวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และ ระเบียบ ข้อบังคับ กฎมหาเถรสมาคม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทและหน้าที่พระสังฆาธิการในการส่งเสริมประชาธิปไตยของคณะ สงฆ์ (ธรรมยุต) ในเขตจังหวัดเลย
2. เพื่อเปรียบเทียบพระสังฆาธิการที่มี อายุ พรรษา ตำแหน่งและระดับการศึกษา ต่างกันความคิดเห็นต่อบทบาทและหน้าที่ในการส่งเสริมประชาธิปไตยของคณะสงฆ์ ในเขต จังหวัดเลย
3. เพื่อศึกษาปัญหาและแนวทางแก้ไขเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่พระสังฆาธิการใน การส่งเสริมประชาธิปไตยของคณะสงฆ์ในเขตจังหวัดเลย

วิธีดำเนินการวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ผสมผสานกับวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประชากร ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ พระสังฆาธิการในเขต จังหวัดเลยจำนวนทั้งหมด 412 รูป หาขนาดตัวอย่างสูตรทาร์ยามานะ (Yamane, 1973; อ้างอิง มาจาก สุวิมลตรากันท์, 2546 : 198) ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง 201 รูป

เครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นตาม กรอบของบทบาทและหน้าที่พระสังฆาธิการในการส่งเสริมประชาธิปไตยของคณะสงฆ์ในเขต จังหวัดเลย เพื่อใช้เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ อายุ พรรษา ตำแหน่งพระสังฆาธิการ วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม และวุฒิการศึกษาทาง เปรียญธรรม ซึ่งเป็นแบบสอบถามแบบเลือกตอบ(Check List) ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถาม เกี่ยวกับ บทบาทและหน้าที่พระสังฆาธิการในการส่งเสริมประชาธิปไตยของคณะสงฆ์ในเขต จังหวัดเลย 5 ด้าน ซึ่งเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale)(บุญชม ศรีสะอาด, 2545 : 102-103) ตอนที่ 3 ปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะอื่นๆ ในบทบาทและหน้าที่พระสังฆา

การในการส่งเสริมประชาธิปไตยของคณะสงฆ์จังหวัดเลย ซึ่งเป็นคำถามแบบปลายเปิด (Open Ended Question) ตอนที่ 4 และแนวทางการสัมภาษณ์ เป็นแนวทางการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview Guide) เพื่อสัมภาษณ์พระสังฆาธิการ ซึ่งเป็นแนวคำถามในลักษณะยืดหยุ่นที่ต้องการข้อมูลเชิงลึกจากผู้ให้สัมภาษณ์ โดยสัมภาษณ์กับพระสังฆาธิการที่ถูกเลือกให้เป็นกลุ่มเป้าหมาย (Purposive Sampling) จำนวน 11 รูป

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลตามลำดับขั้นตอน ดังนี้ 1) ทำหนังสือแนะนำตัวผู้วิจัยและขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัยวิทยาเขตศรีล้านช้าง อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น ไปยังพระสังฆาธิการพื้นที่การปกครองคณะสงฆ์ในเขตจังหวัดเลย เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลที่ถูกเลือกให้เป็นกลุ่มตัวอย่าง 2) ผู้วิจัยลงพื้นที่การปกครองคณะสงฆ์ในเขตอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น ทำการชี้แจงแล้วแจกแบบสอบถามให้กับพระสังฆาธิการทราบเพื่อตอบแบบสอบถาม จากนั้นส่งข้อมูลกลับมายังผู้วิจัย 3) นำแบบสอบถามที่ได้รับคืนมาดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล ในการวิจัยครั้งนี้ ได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เครื่องคอมพิวเตอร์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ สำหรับสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล มีดังนี้ 1) ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามที่เป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check list) ใช้หาค่าความถี่ (Frequency) และร้อยละ (percentage) แล้วนำเสนอในรูปตาราง 2) บทบาทและหน้าที่พระสังฆาธิการในการส่งเสริมประชาธิปไตยของคณะสงฆ์ในเขตจังหวัดเลย โดยการหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) แล้วแปลความหมายตามเกณฑ์ที่กำหนด โดยพิจารณาจากขอบเขตของคะแนนเฉลี่ยที่ได้จากการแบบสอบถามผลที่ได้จากการแปลผล (สำเร็จ จันทรสุวรรณ, 2547) 3) วิเคราะห์เปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการในบริหารจัดการสงฆ์ตามระบอบประชาธิปไตย ในพื้นที่การปกครองคณะสงฆ์ในเขตอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่นจำแนกตาม มี อายุ พรรษา ระดับตำแหน่ง ระดับการศึกษา ใช้สถิติทดสอบค่าที (Independentt-test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One way ANOVA) มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 4) ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคบทบาทและหน้าที่พระสังฆาธิการในการส่งเสริมประชาธิปไตยของคณะสงฆ์ในเขตจังหวัดเลย ซึ่งเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพในพื้นที่การปกครองคณะสงฆ์ในเขตจังหวัดเลย ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จัดหมวดหมู่และพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Approach) แล้วนำเสนอแบบบรรยายความเรียง (ชาย โพลิตา, 2556: 187)

ผลการวิจัย

จากการศึกษา บทบาทและหน้าที่พระสังฆาธิการในการส่งเสริมประชาธิปไตยของคณะสงฆ์ในเขตจังหวัดเลย (ธรรมยุต) โดยรวมทั้ง 5 ด้าน บทบาทและหน้าที่ของพระสังฆาธิการอยู่

ในระดับมากเพื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับผลศึกษาของพระครูสุชาตวิมุติกิจ (เฉลิมชัยอภิชาโต) (2554) วิจัยเรื่องบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอมหาราชจันท์พระนครศรีอยุธยา.มีวัตถุประสงค์ ผลการวิจัยพบว่า 1. ความคิดเห็นของพระภิกษุสามเณรที่มีต่อบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทั้ง 6 ด้าน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.54$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ความคิดเห็นในด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ อยู่ในระดับมากส่วนความคิดเห็นในด้านการศึกษาสงเคราะห์ และด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อยู่ในระดับ ปานกลาง

จากผลจากการเปรียบเทียบ ด้านอายุ พบว่า อายุที่แตกต่างกันของพระสังฆาธิการ มีบทบาทในระดับการปฏิบัติหน้าที่พระสังฆาธิการในการส่งเสริมประชาธิปไตยของคณะสงฆ์ ในเขตจังหวัดเลย(ธรรมยุต)มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะพระสังฆาธิการที่มีอายุไม่เท่ากันแต่มีความคิดเห็น ตลอดจนทั้งความรู้ความเข้าใจไม่เหมือนกัน จึงทำให้ความคิดเห็นสอดคล้องกับผลวิจัยของ พระมหามณเฑียรธรรมโม (2556) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสังฆาธิการ ในการบริหารปกครองกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดพังงา” ผลวิจัยพบว่าพระสังฆาธิการที่มีอายุและจำนวนพรรษาต่างกัน มีบทบาทในการบริหารปกครองกิจการคณะสงฆ์แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการศึกษาด้านพรรษาพบว่า พรรษาที่แตกต่างกันของพระสังฆาธิการในระดับการปฏิบัติตามบทบาทและหน้าที่พระสังฆาธิการในการส่งเสริมประชาธิปไตยของคณะสงฆ์ ในเขตจังหวัดเลย (ธรรมยุต)มีความแตกต่างกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการปฏิบัติงานและความคล่องตัวรวมทั้งการเผยแผ่ทั้งๆด้านพระภิกษุผู้มีพรรษาที่ต่างกันย่อมมีความเข้าใจในการเผยแผ่ให้ความรู้ความละเอียดแตกต่างกันไปซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหามณเฑียรธรรมโม (2556) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสังฆาธิการ ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดพังงา” ผลวิจัยพบว่า บทบาทการปฏิบัติงานในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัด พบว่า พระสังฆาธิการที่มีพรรษาต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการศึกษาตำแหน่ง พบว่า ตำแหน่งของพระสังฆาธิการในระดับการปฏิบัติบทบาทและหน้าที่ของพระสังฆาธิการในการส่งเสริมประชาธิปไตยในจังหวัดเลย (ธรรมยุต) มีความแตกต่างกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะพระสังฆาธิการคณะธรรมยุตในเขตจังหวัดเลยนั้นมีความรู้ความสามารถไม่เหมือนกันพระสังฆาธิการบางรูปมีระดับการศึกษาที่สูงจึงมีความสามารถไม่เหมือนกันและสอดคล้องกับผลวิจัยของพระมหาอานนท์ อานนโท (นรมาตโร) (2552) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในเขตจังหวัดชุมพรกับการประยุกต์ใช้หลักกฤษฎาพรานิยมธรรม 7” ผลการศึกษาพบว่า การเปรียบเทียบเปรียบเทียบระดับการประยุกต์ใช้หลักกฤษฎาพรานิยมธรรม 7 ในการบริหาร กิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดชุมพร พบว่า ตำแหน่งพระสังฆาธิการ ประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่พระสังฆาธิการนั้นมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

ทางสถิติที่ ระดับ.05 ผลการศึกษาวุฒิการศึกษาทางธรรม พบว่า วุฒิการศึกษาทางธรรมของ พระสังฆาธิการ ในระดับการปฏิบัติบทบาทและหน้าที่พระสังฆาธิการในการส่งเสริม ประชาธิปไตยของคณะสงฆ์ ในเขตจังหวัดเลย (ธรรมยุต) มีความแตกต่างกันอาจเป็นเพราะพระ สังฆาธิการมีระดับการศึกษาทางปริยัติธรรมไม่เท่ากันย่อมมีความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนทาง พระพุทธศาสนาได้ไม่เท่ากันซึ่งสอดคล้องกับผลวิจัยของ พระเกษมศักดิ์ วรสโก (อาสนะทอง) (2555) ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์” พบว่า พระภิกษุที่มีการศึกษาทางธรรมที่ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการ บริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทาง สถิติที่ 0.05 ผลการศึกษาวุฒิการศึกษาทางโลกพบว่า วุฒิการศึกษาทางโลกของพระสังฆาธิการ ในระดับการปฏิบัติบทบาทและหน้าที่พระสังฆาธิการในการส่งเสริมประชาธิปไตยของคณะสงฆ์ ในเขตจังหวัดเลย (ธรรมยุต) จำแนกตามวุฒิการศึกษาทางโลกความแตกต่างกันทั้งนี้อาจเป็น เพราะพระสังฆาธิการมีวุฒิการศึกษาทางโลกมีระดับการศึกษาไม่เหมือนกันจึงทำให้ความ คิดเห็นในบทบาทหน้าที่มีลักษณะแตกต่างกัน สอดคล้องกับผลวิจัยของกับพระเกษมศักดิ์วรสโก (อาสนะทอง) (2555) ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์” ผลวิจัยพบว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ตามหลักการ ปฏิบัติหน้าที่ของพระสังฆาธิการในอำเภอชุมแสงอยู่ในระดับมากทุกด้าน เมื่อเปรียบเทียบความ คิดเห็นต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า การวุฒิสามัญ มีความคิดเห็นต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 และ ผลการศึกษาวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม พบว่า วุฒิ การศึกษาทางเปรียญธรรมของพระสังฆาธิการในระดับการปฏิบัติบทบาทและหน้าที่ของพระ สังฆาธิการในการส่งเสริมประชาธิปไตยของคณะสงฆ์ ในเขตเลย(ธรรมยุต) ไม่มีความแตกต่าง กัน ซึ่งมีความสอดคล้องกับผลวิจัยของพระมหาผดุงเกียรติธรรมโม (2556) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสังฆาธิการ ในการบริหาร กิจการคณะสงฆ์ จังหวัดพังงา” ผลวิจัยพบว่าบทบาท การปฏิบัติงานในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดพังงา พบว่าพระสังฆาธิการทางเปรียญ ธรรมต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไม่แตกต่างกัน

แบบสัมภาษณ์ ผลจากการสัมภาษณ์ข้อคำถามทั้ง 3 ข้อจากพระมหาเถระเจ้าคณะ ผู้ปกครองในบทบาทและหน้าที่พระสังฆาธิการในการส่งเสริมประชาธิปไตยของคณะสงฆ์ ใน เขตจังหวัดเลย (ธรรมยุต) ทั้ง 5 ด้านคือ

ด้านการปกครอง โดยภาพรวมพระมหาเถระเจ้าคณะผู้ปกครองมีความคิดเห็นไปใน ทิศทางเดียวกันคือควรศึกษาและปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคมเป็นหลักในการปกครองคณะสงฆ์และกฎหมายบ้านเมือง ด้วย ด้านการศาสนศึกษา โดยภาพรวมเห็นความสำคัญและควรส่งเสริมสนับสนุนให้พระภิกษุ สามเณรได้รับการศึกษาทุกระดับคือปริยัติธรรม ระดับการศึกษาสามัญเปรียญธรรมและสุดท้าย

ระดับอุดมศึกษาขึ้นไปพระมหาเถระเจ้าคณะผู้ปกครองแสดงให้เห็นความสำคัญไปในทิศทางเดียวกัน ด้านการศึกษาสงเคราะห์โดยรวม พระมหาเถระเจ้าคณะผู้ปกครองให้ความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันในการสนับสนุนและส่งเสริมจัดหากองทุนเพื่อสงเคราะห์ทั้งพระภิกษุสามเณรตลอดทั้งเด็ก เยาวชนผู้ด้อยโอกาสได้เข้าศึกษาในโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ในวัดที่มีแล้วให้มาก และให้ได้ศึกษาเล่าเรียนในระดับที่สูงขึ้นไปด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยรวม ควรเห็นความสำคัญในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาขึ้นภายในวัดส่งเสริมและอบรมจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนและพระมหาเถระเจ้าคณะผู้ปกครองให้ความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกัน ด้านการสาธารณสุขโดยรวม พระมหาเถระเจ้าคณะผู้ปกครองมีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันในการบริหารจัดการการบูรณปฏิสังขรณ์ขึ้นภายในวัดนั้นจะต้องประสานงานให้หน่วยงานในท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและการหาปัจจัยในการสนับสนุนในการบูรณปฏิสังขรณ์เพื่อจรรโลงพระพุทธศาสนาสืบไปและ ด้านการส่งเสริมประชาธิปไตยโดยรวมนั้นพระมหาเถระเจ้าคณะผู้ปกครองให้ความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันคือให้รู้จักการใช้สิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาคให้ความสำคัญต่อคนทุกคน การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นการเคารพกฎหมายบ้านเมืองในการเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย

บทบาทและหน้าที่พระสงฆ์ในการส่งเสริมประชาธิปไตยของคณะสงฆ์ในเขตจังหวัดเลยโดยรวม 5 ด้านโดย พบว่า อยู่ในระดับมาก เมื่อเปรียบเทียบ อายุ พรรษา ตำแหน่ง และระดับการศึกษาพบว่า มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่พระสงฆ์ในการส่งเสริมประชาธิปไตยของคณะสงฆ์ในเขต จังหวัดเลย แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และจากแบบสัมภาษณ์เจ้าคณะพระสงฆ์จำนวน 11 รูป โดยภาพรวมพบว่า เจ้าคณะผู้ปกครองที่ตอบแบบสัมภาษณ์มีแนวคิดไปในทางเดียวกันทั้ง 5 ด้านสรุปได้ดังนี้คือ ต้องมีการประสานงานกับหน่วยงานท้องถิ่นการมีส่วนร่วมในการพัฒนาบูรณปฏิสังขรณ์ ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพ มีความเสมอภาคของการเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยและความสามัคคีเคารพในกฎหมายบ้านเมือง กฎมหาเถรสมาคม และปฏิบัติตามพระธรรมวินัย

สรุป

1. สภาพผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่พระสงฆ์ที่มีอายุ 41-60 ปี จำนวน 123 รูป คิดเป็นร้อยละ 61.2 พระสงฆ์ที่มีอายุ 20-40 ปีมีจำนวน 71 รูป คิดเป็นร้อยละ 35.3 รองลงมาคือพระสงฆ์ที่มีอายุ 61 ปีขึ้นไป มีจำนวน 7 รูป คิดเป็นร้อยละ 3.5 พรรษา 21-40 พรรษาจำนวน 94 รูป คิดเป็นร้อยละ 46.8 รองลงมาคือ 5-20 พรรษา จำนวน 70 รูป คิดเป็นร้อยละ 34.8 และมีพรรษาน้อยสุดคือ 41พรรษาขึ้นไป จำนวน 37 รูป คิดเป็นร้อยละ 18.4 ที่มีตำแหน่งระดับเจ้าอาวาสจำนวน 133 รูป คิดเป็นร้อยละ 66.2 รองลงมาคือ เจ้าคณะตำบลจำนวน 56 รูป คิดเป็นร้อยละ 27.9 รองลงมาอีกคือเจ้าคณะอำเภอขึ้นไป 12 รูป คิดเป็นร้อยละ

ละ 5.9 ที่มีวุฒิการศึกษาทางธรรมคือนักธรรมตรีมีจำนวน 116 รูป คิดเป็นร้อยละ 57.7 รองลงมาคือนักธรรมชั้นโทมีจำนวน 44 รูป คิดเป็นร้อยละ 21.9 นักธรรมชั้นเอกมีจำนวน 41 รูป คิดเป็นร้อยละ 20.4 วุฒิการศึกษาทางโลกคือระดับประถมศึกษาที่มีจำนวน 135 รูป คิดเป็นร้อยละ 67.2 ระดับมัธยมศึกษาจำนวน 45 รูป คิดเป็นร้อยละ 22.4 ระดับปริญญาตรีมีจำนวน 11 รูป คิดเป็นร้อยละ 5.5 และระดับสูงกว่าปริญญาตรีจำนวน 10 รูป คิดเป็นร้อยละ 4.9 และมีวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม 1-3 จำนวน 3 รูป คิดเป็นร้อยละ 1.5 รองลงมาคือเปรียญธรรม 4-6 จำนวน 2 รูป คิดเป็นร้อยละ 0.99

2. ผลการวิเคราะห์บทบาทและหน้าที่พระสังฆาธิการในการส่งเสริมประชาธิปไตยของคณะสงฆ์ในเขต จังหวัดเลย โดยรวม ทุกด้าน ทั้งหมด 5 ด้านโดยใช้สถิติวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) แล้วนำเสนอการบรรยาย พบว่า อยู่ในระดับมากคือ ($\bar{X} = 3.62$) เรียงลำดับด้านที่มีค่าเฉลี่ยจากสูงสุดไปหาต่ำสุดเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการส่งเสริมประชาธิปไตย ($\bar{X} = 4.25$) รองลงมาคือด้านการปกครอง ($\bar{X} = 4.09$) ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ($\bar{X} = 2.76$) ตามลำดับ

3. วิเคราะห์เปรียบเทียบบทบาทและหน้าที่ พระสังฆาธิการในการส่งเสริมประชาธิปไตยของคณะสงฆ์ในเขต จังหวัดเลย ผู้วิจัยได้ตั้งสมมุติฐานพระสังฆาธิการที่มีอายุ พรรษา ตำแหน่ง ระดับการศึกษาต่างกันมีความคิดเห็นในบทบาทและหน้าที่พระสังฆาธิการในการส่งเสริมประชาธิปไตยของคณะสงฆ์แตกต่างกัน ซึ่งผลการวิเคราะห์ พบว่า อายุ พรรษา ตำแหน่ง และระดับการศึกษา โดยความมีความแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จึงได้วิเคราะห์เปรียบเทียบรายคู่ที่แตกต่างกันด้วยวิธีของ Scheffe' พบว่า ด้านอายุ แตกต่างกันโดยรวม 2 คู่ได้แก่ 2 คู่ คืออายุ 20-40 ปี กับ 41-60 และคู่ อายุ 20-40 ปีกับ อายุ 61ปีขึ้นไปนอกนั้นไม่พบความแตกต่างรายคู่ ด้านพรรษา พบว่า แตกกันโดยรวมจำนวน 3คู่ได้แก่ คือพรรษา 5-20 กับ 21-40 พรรษา 5-20 ปี กับ 41 พรรษาขึ้นและพรรษา 21-40 กับ พรรษา 41ขึ้นไปนอกนั้นไม่พบรายคู่ที่แตกต่างด้านตำแหน่ง พบว่าโดยรวม จำนวน 1 คู่ได้แก่ ด้าน เจ้าอาวาสกับเจ้าคณะตำบล นอกนั้นไม่พบความแตกต่างเป็นรายคู่ และด้าน ระดับการศึกษา โดยแยกเป็น 2 ด้าน ได้แก่ด้านวุฒิทางธรรมและวุฒิทางโลก พบว่า ด้านวุฒิทางธรรม โดยรวม พบจำนวน 1 คู่ได้แก่ ระดับนักธรรมชั้นเอกกับชั้นตรี นอกนั้นไม่พบความแตกต่างเป็นรายคู่ และด้านวุฒิทางโลก พบว่าโดยรวม จำนวน 4 คู่ได้แก่ ประถมศึกษา กับมัธยมศึกษา ประถมศึกษา กับปริญญาตรี ประถมศึกษา กับสูงกว่าปริญญาตรีและปริญญาตรีกับ สูงกว่าปริญญาตรี นอกนั้นไม่พบความแตกต่างเป็นรายคู่

4. วิเคราะห์แบบสัมภาษณ์ เจ้าคณะผู้ปกครองจำนวน 11 รูป สรุปรวมเป็นแต่ละด้าน ดังนี้ไปนี้

4.1 ด้านการปกครองโดยภาพรวมพระมหาเถระเจ้าคณะผู้ปกครองมีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันคือควรศึกษาและปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคมเป็นหลักในการปกครองคณะสงฆ์และกฎหมายบ้านเมืองด้วย

4.2 ด้านการศาสนศึกษา โดยภาพรวมเห็นความสำคัญและควรส่งเสริมสนับสนุนให้พระภิกษุ สามเณรได้รับการศึกษาทุกระดับคือปริยัติธรรม ระดับการศึกษาสามัญเปรียญธรรม และสุดท้ายระดับอุดมศึกษาขึ้นไปพระมหาเถระเจ้าคณะผู้ปกครองแสดงให้เห็นความสำคัญไปในทิศทางเดียวกัน

4.3 ด้านการศึกษาสงเคราะห์ โดยภาพรวม เจ้าคณะผู้ปกครองให้ความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันในการสนับสนุนและส่งเสริมจัดหากองทุนเพื่อสงเคราะห์ทั้งพระภิกษุ สามเณรตลอดทั้งเด็กเยาวชนผู้ด้อยโอกาสได้เข้ามาศึกษาในโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ในวัดที่มีแล้วให้มาก และให้ได้ศึกษาเล่าเรียนในระดับที่สูงๆขึ้นไป

4.4 ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยภาพรวม ควรเห็นความสำคัญในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาขึ้นภายในวัดส่งเสริมและอบรมจริยธรรม แก่เด็กและเยาวชนและพระมหาเถระเจ้าคณะผู้ปกครองให้ความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกัน

4.5 ด้านการสาธารณูปการ โดยภาพรวม เจ้าคณะผู้ปกครองให้ความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันในการบริหารจัดการการบูรณปฏิสังขรณ์ขึ้นภายในวัดนั้นจะต้องประสานงานให้หน่วยงานในท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและการหาปัจจัยในการสนับสนุนในการบูรณปฏิสังขรณ์เพื่อจรรโลงพระพุทธศาสนาสืบไป

4.6 ด้านการส่งเสริมประชาธิปไตย โดยภาพรวม ด้านการส่งเสริมประชาธิปไตยนั้นพระมหาเถระเจ้าคณะผู้ปกครองให้ความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันคือให้รู้จักกาใช้สิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาคให้มีความสำคัญต่อคนทุกคน การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น การเคารพกฎหมายบ้านเมืองในการเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย

ชชข้อเสนอแนะ

1. ควรมีข้อตกลงร่วมกัน โดยให้ความสำคัญกับการเข้มงวดในด้านการปกครอง โดยเฉพาะการปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับและคำสั่งของมหาเถรสมาคม

2. ควรจัดให้มีกองทุนส่งเสริมทางด้านการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรจัดส่งให้พระภิกษุในสังกัดเข้าอบรมการใช้คอมพิวเตอร์เพื่อประโยชน์ในการจัดทำข้อมูลต่างๆ ภายในวัด และเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่

เอกสารอ้างอิง

- ชาย โพธิ์สีดา. (2556). ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร:อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2545). การวิจัยเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น
- ณรงค์ พ่วงพิศ. (2548). หนังสือเรียน สารการเรียนรู้พื้นฐาน กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา และวัฒนธรรมสาระประวัติศาสตร์ ม.2. กรุงเทพมหานคร : ไทยร่มเกล้า.
- พระครูสุชาตวิฑูรกิจ (เฉลิมชัย อภิชาโต). (2555). บทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเกษมศักดิ์ วรสกล (อาสนะทอง). (2555). บทบาทพระสงฆ์ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอยะรังจังหวัดนครสวรรค์. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหามณเฑียร วรธมโม. (2556). บทบาทพระสงฆ์ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดพังงา.วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาอานนท์อานนโท (นรมาตร). (2552). การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในเขตจังหวัดชุมพรกับการประยุกต์ใช้หลักภิกขุอุปทานิยธรรม 7. สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุวิมล ติรกานันท์. (2546). การเลือกใช้สถิติในงานวิจัยทางสังคมศาสตร์ : แนวทางสู่การปฏิบัติ. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุพัตรา สุภาพ. (2536). เทคนิคการบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพยุคใหม่เน้นพฤติกรรมมนุษย์ กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมนิมิต.
- สำเริง จันทสุวรรณ. (2547).ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์. ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

